ВАРЛАМ ШАЛАМОВ
ПОСЛЕДНИЯТ БОЙ НА МАЙОР ПУГАЧОВ

Превод от руски: Александър Талаков, 1994

chitanka.info

От началото до края на тези събития трябва да бе минало доста време: та нали в Крайния север месеците се броят за години — толкова е голям опитът, човешкият опит, който се придобива там. Признава го и държавата, затова увеличава заплатите и привилегиите на работещите там. В тази страна на надеждите, а значи и на слуховете, догадките, предположенията и хипотезите, за всяко събитие се създава легенда още преди докладът-рапорт на местния началник за същото събитие да успее да стигне по куриер до „висшите инстанции“.

Започнаха да разправят: когато пристигнало някакво голямо началство и се възмутило, че културната дейност в лагера куца и с двата крака, култоргът майор Пугачов казал на госта:

— Не се безпокойте, гражданино началник, подготвяме такъв концерт, че цяла Колима ще заговори за него.

Може да се започне направо с донесението на хирурга Брауде, командирован от централната болница в района на бойните действия.

Също така може да се започне с писмото на Яшка Кучен, санитарят от затворниците, който лежеше в болницата. Писмото беше написано с лявата ръка — дясното рамо на Кучен бе простреляно.

Или с разказа на доктор Потанина, която нищо не беше видяла и нищо не беше чула — била в отпуск, когато станали тези неочаквани събития. Именно това нейно отсъствие бе определено от следователя като фалшиво алиби, престъпно бездействие, както се нарича на езика на юристите.

Арестите през тридесетте години бяха арести на случайни хора. Това бяха жертви на измислената и страшна теория за разгарящата се класова борба в процеса на укрепването на социализма. Професорите, партийните кадри, военните, инженерите, селяните и трудещите се, с които бяха препълнени затворите по онова време, не притежаваха нищо положително освен може би личната си порядъчност, дори наивност — с една дума, такива качества, които по-скоро улесняваха работата на тогавашното „правосъдие“, отколкото я затрудняваха. Липсата на обща, обединяваща идея много отслабваше моралната устойчивост на арестантите. Те не бяха нито врагове на властта, нито държавни престъпници и когато умираха, така и не разбираха защо е трябвало да умрат. Самолюбието им, злобата им нямаше на какво да се опрат. Разединени, те умираха в бялата колимска пустиня — от глада, от студа, от многочасовата работа, от побоите и от болестите. Те

веднага се научиха да не се застъпват един за друг, да не се поддържат. Точно към това се стремеше началството. Душите на оцелелите напълно се разлагаха, а телата им не притежаваха качествата, необходими за физическа работа.

След края на войната на тяхно място параходите един след друг докарваха репатрирани — от Италия, Франция, Германия направо към далечните североизточни земи.

След тях имаше много хора с други навици, придобити по време на войната — смели, способни да рискуват, вярващи единствено в оръжието. Командири и войници, летци и разузнавачи…

Лагерната администрация, свикнала с ангелското търпение и робската покорност на „троцкистите“, никак не се тревожеше и не очакваше нищо ново.

Новаците питаха оцелелите „аборигени“:

— Защо в стола си изяждате само чорбата и кашата, а хляба го занасяте в бараката? Защо не го ядете с чорбата, както се прави по цял свят?

Като се усмихваха с процепите на посинелите си усти и показваха разклатените си от скорбута зъби, местните жители отвръщаха на наивните новаци:

— След две седмици всеки от вас ще го разбере и ще прави същото.

Как да им разкажат, че те никога през живота си не са изпитвали истински глад, дългогодишен глад, който прекършва волята, и че не можеш да се преобориш със страстното желание, което те обзема — да продължиш процеса на хранене колкото може повече: да доядеш, да досмучеш с огромно блаженство своята дажба хляб в бараката с чаша гореща, безвкусна вода от разтопен сняг.

Ала не всички новаци поклащаха презрително глави и се отдалечаваха.

Майор Пугачов разбираше и нещо друго. Беше му ясно, че са ги докарали тук на смърт — да сменят тези живи трупове. Докараха ги през есента — зиме не могат да избягат; но през лятото дори и да не успеят да избягат, ще умрат поне свободни.

Мрежата на този едва ли не единствен за двадесет години заговор, се плетеше цяла зима.

Пугачов беше разбрал, че да оцелеят през зимата и след това да избягат ще могат само онези, които няма да работят на обща работа, в забоя. След няколко седмици труд в бригадата никой никъде не ще може да бяга.

Бавно, един след друг, участниците на заговора се уреждаха да работят вътре в лагера. Солдатов стана готвач, самият Пугачов — култорг, имаше фелдшер, двама бригадири, а опитният механик Ивашченко поправяше оръжието на охраната.

Но без конвой не пускаха нито един от тях отвъд телената ограда.

Започна ослепителната колимска пролет — без капка дъжд, без топене на ледове, без птичи песни. Бавно изчезна снегът, изгорен от слънцето. Там, където лъчите не можеха да достигнат, по клисурите и доловете снегът си оставаше като слитъци сребърна руда до идната година.

И набелязаният ден настана.

На вратата на малкото помещение на дежурните до лагерния портал, което имаше две врати — откъм лагера и извън него, там, където по устав винаги дежурят двама надзиратели, се почука. Дежурният се прозина и погледна стенния часовник с топузи. Беше пет сутринта. „Още е пет“ — помисли си той.

Дежурният махна резето и пусна човека да влезе. Това беше лагерният готвач, арестантът Солдатов, дошъл за ключовете от склада с продуктите. Ключовете се пазеха в стаята на дежурните и готвачът Солдатов три пъти дневно идваше за тях. Всеки път ги връщаше.

Дежурният би трябвало лично да отключва шкафа в кухнята, ала той знаеше, че е празна работа да се контролира готвачът, че никакви катинари няма да помогнат, ако той поиска да открадне, затова направо му даваше ключовете. Още повече в пет сутринта.

Дежурният работеше в Колима вече над десет години, отдавна получаваше двойна заплата и хиляди пъти бе давал ключа на готвачите.

— Вземи го. — Дежурният хвана линийката и се наведе да разграфява ведомостта за сутринта.

Солдатов мина зад гърба му, откачи ключа от гвоздея, пъхна го в джоба си и сграбчи дежурния изотзад за гърлото. В същия миг вратата откъм лагера се отвори и влезе Ивашченко, механикът. Той помогна на Солдатов да удуши надзирателя и замъкна трупа му зад шкафа. Сетне

пъхна в джоба си револвера му. През прозореца, който гледаше навън, се виждаше как по пътеката се връща вторият дежурен. Ивашченко бързо навлече шинела на убития, сложи си фуражката му, препаса се с колана и седна на масата, както седеше надзирателят. Вторият дежурен отвори вратата и прекрачи прага на тъмната дежурна стая. На часа го хванаха, удушиха и него и го захвърлиха зад шкафа.

Солдатов облече дрехите му. Вече двама от заговорниците имаха оръжие и военна униформа. Всичко вървеше като по вода, точно според плана на майор Пугачов. Внезапно в дежурната стая се появи жената на втория надзирател — да вземе ключовете, които мъжът й случайно бил отнесъл.

— Нея няма да я убиваме — рече Солдатов. Вързаха я, запушиха й устата с една кърпа и я сложиха в ъгъла.

Върна се от работа една от бригадите. Такъв вариант бе предвиден. Конвойният, който влезе в дежурната стая, веднага бе обезоръжен и вързан от двамата „надзиратели“. Бегълците му взеха пушката. От този момент нататък командването пое майор Пугачов.

Пространството пред портала се прострелваше от двете ъглови караулни кули, където имаше часови. Те не забелязаха нищо особено.

Една бригада се бе строила за работа малко по-рано, отколкото трябва, но кой на Север може да каже кое е рано и кое — късно. Като че ли малко по-рано. А може би малко по-късно.

Бригадата — десет души — тръгна в колона по двама към забоя. Отпред и отзад, на по шест метра от строя на затворниците, както трябва да е по устав, крачеха двама конвойни, облечени с шинели, единият — с пушка в ръцете.

Часовият от караулната кула видя, че бригадата сви от пътя по пътеката, която минаваше край помещението на охраната. Там живееха войниците от конвойната служба — целият отряд наброяваше шестдесет души.

Спалното помещение беше в дъното, а непосредствено пред вратата бе стаята на дежурния по отряд и пирамидата с оръжието. Дежурният дремеше на масата и в полусън видя, че някакъв от конвоя води бригада затворници по пътеката покрай прозорците на охраната.

„Това сигурно е Черненко — помисли си дежурният, тъй като не можа да познае войника от конвоя. — Непременно ще напиша рапорт

срещу него.“ Дежурният беше майстор на подлите номера и не би пропуснал възможността да натопи на законно основание някого.

Това бе последната му мисъл. Вратата се отвори широко и в казармата се втурнаха трима войници. Двама от тях се спуснаха към вратата на спалнята, а третият от упор застреля дежурния. Подир войниците нахлуха арестантите, всички се хвърлиха към пирамидата — пушките и автоматите се озоваха в ръцете им. Майор Пугачов блъсна вратата на спалното помещение. Войниците, още по долни дрехи, боси, понечиха да се втурнат навън, но двата автоматни откоса към тавана ги спряха.

— Лягай — изкомандва Пугачов и войниците се навряха под леглата.

Един от арестантите остана да пази на вратата с автомат в ръце.

Бригадата, без да бърза, започна да се преоблича във военни униформи, да се запасява с продукти, с оръжие и с патрони.

Пугачов нареди за ядене да вземат само галети и шоколад. За сметка на това се натовариха с толкова оръжие и патрони, колкото можеха да носят.

Фелдшерът преметна през рамо чантата с аптечката за оказване на първа помощ.

Бегълците отново се почувствуваха войници.

Пред тях беше тайгата, ала нима тя е по-страшна от блатата на Стоход?

Стигнаха до шосето, Пугачов вдигна ръка и спря един камион.

— Слизай! — той отвори вратата на кабината.

— Ама аз…

— Слизай, ти казвам.

Шофьорът слезе. Зад волана седна лейтенантът от танковите войски Георгадзе, до него — Пугачов. Бегълците-войници се качиха отзад и камионът полетя.

— Тук като че ли имаше завой.

— Бензинът свърши!…

Пугачов изпсува.

Навлязоха в тайгата така, както човек се гмурка във вода — тутакси изчезнаха в огромната, мълчалива гора. Като се движеха по картата, те не губеха свидния път към свободата, крачеха напряко през повалени от бурите дървета със странна форма.

Дърветата на Север умираха легнали, като хората. Мощните им корени приличаха на исполински нокти на хищна птица, вкопчила се в камъните. От тези гигантски нокти надолу, към вечно замръзналата земя, се разклоняваха хиляди малки пипалца-израстъци. Всяко лято още малко вкочанена земя се размразяваше и във всеки сантиметър размекната пръст незабавно плъзваше и се закрепваше кафяв корен-пипало.

Дърветата тук достигаха зрелост на триста години, като бавно изправяха тежките си мощни тела върху тези слаби корени.

Повалените от бурите дървета падаха възнак, главите им бяха обърнати в една и съща посока и те умираха, легнали върху мекия, дебел слой мъх с яркорозов или зелен цвят.

Започнаха да се готвят за нощувка — бързо, привично.

Само Ашот и Малинин все не можеха да се успокоят.

— Какво има? — попита ги Пугачов.

— Абе, Ашот все се опитва да ми докаже, че Адам бил интерниран от рая в Цейлон.

— Как в Цейлон?

— Така казват при тях, при мохамеданите — рече Ашот.

— Ти какво, да не си татарин?

— Аз не — жена ми е татарка.

— Никога не съм го чувал — рече Пугачов с усмивка.

— Тъй де, и аз никога не съм — поде Малинин.

— Хайде, време е за сън!

Беше студено и майор Пугачов се събуди. Солдатов седеше, сложил автомата на коленете си, нащрек. Пугачов легна по гръб, намери с поглед Полярната звезда — любимата звезда на пешаците. Съзвездията тук бяха разположени не както в Европа, в Русия — картата на звездното небе беше леко разкривена и Голямата мечка се смъкваше към линията на хоризонта. В тайгата цареше строго мълчание; огромните възлести лиственици стояха далеч една от друга. Гората беше пълна с онази тревожна тишина, която е позната на всеки ловец. Този път Пугачов не беше ловец, а преследван звяр; за него горската тишина бе триж по-тревожна.

Това беше първата му нощ на свобода, първата свободна нощ след дългите страшни месеци и години, през които майор Пугачов бе носил тежкия си кръст. Лежеше и си спомняше как бе започнало онова,

което сега минаваше пред очите му като криминален филм. Сякаш Пугачов така бе завъртял със собствената си ръка кинолентата на всичките си дванадесет живота, че вместо бавната, ежедневната смяна събитията се редуваха с невероятна скорост. И ето надписът „край“ — те са на свобода. Започна борбата, играта, животът…

Майор Пугачов си спомни немския лагер, откъдето бе избягал през 1944 година. Фронтът наближаваше града. Той работеше като шофьор на камион по поддържането на чистотата в огромния лагер. Спомни си как засили камиона и събори бодливата тел, как изтръгна побитите на бърза ръка стълбове. Изстрелите на часовите, виковете, бясното каране из града в различни посоки, зарязаният камион, как се промъкваше нощем към линията на фронта и срещата-разпит в Специалния отдел. Обвинението в шпионаж, присъдата — двадесет и пет години затвор.

Спомни си как при гладните, измъчени, съсипани руски войници в лагера идваха емисарите на Власов с неговия „Манифест“.

— Вашата власт отдавна се е отрекла от вас. В нейните очи всеки пленник е предател — казваха власовците.

И вадеха московските вестници със заповедите, с речите.

Пленниците и преди бяха чували за това. Не случайно само руснаците не получаваха колети. Французите, американците, англичаните — пленниците от всички националности — получаваха колети и писма, имаха си свои землячества, другаруваха; руснаците си нямаха нищо освен глада и злобата срещу всичко на този свят. Нищо чудно, че много военнопленници от немските лагери попълваха редиците на „Руската освободителна армия“.

Майор Пугачов не вярваше на власовските офицери до момента, в който самият той не стигна До частите на Червената армия. Всичко, което бяха казвали власовците, излезе истина. Той не беше нужен на властта. Тя се страхуваше от него.

После дойде ред на товарните вагони с решетки и конвой — дългият път до Далечния изток, морето, трюмът на парахода и златните мини на Крайния север. И гладната зима.

Пугачов се надигна и седна. Солдатов му махна с ръка. Именно на Солдатов се падна честта да започне тази акция, макар да беше един от последните, въвлечени в заговора. Солдатов не се уплаши, не трепна, не ги издаде. Юнак си ти, Солдатов!

До краката му лежеше летецът капитан Хрустальов, чиято съдба беше сходна с тази на Пугачов. Свалениият от немците самолет, пленът, гладът, бягството — трибуналът и лагерът. Ето, Хрустальов се обърна на другата страна — бузата му, тази, на която беше спал, бе по-червена от другата. Най-напред с него бе заговорил преди няколко месеца майор Пугачов за бягството. За това, че е по-добре да умрат, отколкото да живеят арестантския живот, че е по-добре да умрат с оръжие в ръка, отколкото от изтощение, от глад и от работа, под прикладите, под ботушите на конвоя.

И Хрустальов, и майорът бяха хора на действието — нищожният шанс, заради който животът на тези дванадесет души сега бе заложен на карта, беше обсъден най-подробно. Планът им беше да завземат някое летище, да се доберат до самолет. Летищата бяха няколко и сега те вървяха към най-близкото направо през тайгата.

Именно Хрустальов беше бригадирът, когото бегълците отидоха да извикат след нападението срещу отряда — Пугачов не искаше да тръгне без най-близкия си приятел. Сега Хрустальов спеше спокойно и дълбоко.

До него лежеше Ивашченко, оръжейникът, който поправяше револверите и пушките на охраната. Ивашченко бе научил всичко необходимо за крайния успех: къде се пази оръжието, кой и кога е дежурен по отряд, къде са складовете с муниции. Ивашченко беше бивш разузнавач.

Дълбоко спят, свити един до друг, Левицки и Игнатович — и двамата летци, приятели на капитан Хрустальов.

Танкистът Поляков, разперил ръце върху гърбовете на съседите си — гиганта Георгадзе и плешивия веселяк Ашот, чиято фамилия майорът сега не можеше да си спомни. Сложил санитарната чанта под главата си, спеше и Саша Малинин, лагерният — преди това военен — фелдшер, собственият фелдшер на специалната пугачовска група.

Пугачов се усмихна. Сигурно всеки си е представял бягството по свой начин. Но в това, че всичко вървеше гладко, че всички се разбираха от половин дума, Пугачов виждаше не само своята правота. Всеки знаеше, че събитията се развиват както трябва. Има командир и трудна цел. Има оръжие. Има свобода. Можеше да спят дълбок войнишки сън дори в тази пуста, бледолилава полярна нощ със странна, безслънчева светлина, когато дърветата нямат сенки.

Той им бе обещал свобода и те я получиха. Водеше ги на смърт и те не се страхуваха от нея.

И до последния момент никой не ни издаде, мислеше си Пугачов. Естествено за заплануваното бягство знаеха мнозина. Подбираха хора в продължение на няколко месеца. Мнозина от тези, с които Пугачов бе говорил откровено, не приеха, но никой не хукна към стаята на дежурните да доносничи. Този факт примиряваше Пугачов с живота.

— Браво на тях, браво на тях! — шепнеше той и се усмихваше.

Похапнаха галети и шоколад и мълком тръгнаха. Водеше ги едва забележима пътечка.

— Мечешка е — рече Селиванов, бивш сибирски ловец. Пугачов и Хрустальов се изкатериха над една седловина и загледаха с бинокъл надолу, към двете сиви ивици — реката и шосето. Реката си беше най-обикновена, ала шосето на голямо пространство от няколко десетки километра бе задръстено от камиони с хора.

— Сигурно карат затворници — предположи Хрустальов.

Пугачов се взря.

— Не, войници са. Нас търсят. Ще трябва да се разделим — рече той. — Осем души нека пренощуват в купите сено, а ние четиримата ще минем по онзи поток. Ако всичко е наред, призори ще се върнем.

Те прекосиха младата горичка и навлязоха в руслото на ручея. Време беше да се връщат.

— Я виж ти колко много били — давай нагоре по ручея.

Запъхтени, те бързо се изкачваха по коритото на ручея и камъните под краката им шумно се търкаляха към преследвачите.

Левицки се обърна, изпсува и падна. Куршумът го бе улучил право в окото.

Георгадзе се сниши до един голям камък, обърна се и с автоматен откос спря войниците, които се изкачваха по ждрелото, спря ги за кратко — автоматът му млъкна, чуваше се само пушката.

Хрустальов и майор Пугачов успяха да се изкачат доста по-нагоре, до самото било.

— Продължавай сам — рече майорът на Хрустальов. — Аз ще пострелям.

Без да бърза, катурваше всеки, който се покажеше. Хрустальов се върна, като викаше:

— Идват! — И рухна.

Иззад скалата започнаха да изскачат войници.

Пугачов рязко скочи, стреля по тях и се хвърли в тясното корито на ручея. Във въздуха се хвана за един върбов клон, задържа се и запълзя встрани. Камъните, които бе повлякъл, докато падаше, продължаваха да се търкалят с тътен надолу.

Той вървеше през тайгата без път, докато не остана без сили.

А през това време над горската поляна изгря слънцето и тези, които се криеха в сеното, съвсем ясно видяха фигурите с военна униформа, които бяха наобиколили поляната.

— Като че ли дойде краят, а? — рече Ивашченко и сръга с лакът Хачатурян.

— Защо да е краят? — каза Ашот, като се прицели.

Отекна изстрел и на пътеката падна един войник.

Веднага от всички страни откриха стрелба по купите сено.

По команда войниците се втурнаха през блатото към поляната, затрещяха изстрели, отекнаха стонове.

Атаката бе отбита. В блатото лежаха неколцина ранени.

— Санитар, тръгвай — нареди някакъв началник.

От болницата предвидливо бяха взели един санитар от арестантите — Яшка Кучен, родом от Западна Белорусия. Без дума да продума, затворникът Кучен запълзя към един ранен, като размахваше санитарната чанта. Куршумът, който го улучи в рамото, го спря по средата на пътя.

Без да се страхува, изскочи началникът на охраната — на отряда, който бегълците бяха обезоръжили. Викаше:

— Ей, Ивашченко, Солдатов, Пугачов, предайте се, обкръжени сте. Няма къде да се денете!

— Ела да получиш оръжието! — извика му от купата Ивашченко.

И Бобильов, началникът на охраната, хукна към купите, като жвакаше през блатото.

Когато бе минал половината разстояние, куршумът на Ивашченко го улучи право в челото.

— Юнак — похвали другаря си Солдатов. — Началникът затуй беше толкова смел, понеже му бе все тая — заради бягството ни щяха или да го разстрелят, или да го дадат под съд. Дръж се сега!

Стреляха от всички посоки. Затракаха и картечници.

Солдатов усети как нещо парна и двата му крака, как го удари по рамото главата на убития Ивашченко.

Другата купа мълчеше. В блатото лежаха десетина трупа.

Солдатов продължи да стреля, докато нещо не го халоса по главата и той загуби съзнание.

Николай Сергеевич Брауде, старши хирург на една голяма болница, със заповед по телефона внезапно бе извикан в селището Личан заедно с „двама фелдшери, превързочен материал и инструменти“, както се казваше в телефонограмата на генерал-майор Артемиев, един от четиримата колимски генерали, началник на охраната на целия Колимски лагер.

Без много да умува, Брауде бързо се приготви и малкото, очукано камионче на болницата тръгна в указаната посока. По шосето непрекъснато ги изпреварваха мощни студебейкъри, пълни с въоръжени войници. Трябваше да изминат само четиридесет километра, ала поради честите спирания заради задръстванията някъде напред, заради непрекъснатите проверки на документите, Брауде стигна до целта чак след три часа.

Генерал-майор Артемиев чакаше хирурга в жилището на началника на местния лагер. И Брауде, и Артемиев бяха стари колимчани, съдбата ги събираше не за първи път.

— Какво става тук, война ли има? — попита Брауде, след като се здрависа с генерала.

— Война или не, но в първото сражение има двадесет и осем убити. А ранените — сам ще ги видите.

И докато Брауде си миеше ръцете с водата от казанчето, закачено до вратата, генералът му разказа за бягството.

— Ами че да бяхте извикали самолети — рече Брауде и запали цигара. — Две-три ескадрили — да напускат бомби… Или направо с една атомна…

— На вас ви е весело — каза генерал-майорът. — А аз, шегата настрана, чакам да ми дойде заповедта. Добре ще е, ако само ме

уволнят от охраната — ами ако ме дадат под съд? Всичко може да се случи.

Да, Брауде знаеше, че всичко може да се случи. Преди няколко години три хиляди души бяха изпратени посред зима пеш до едно от пристанищата, където складовете на брега били унищожени от буря. Докато „етапът“ вървял, от трите хиляди души оцелели около триста. И заместник-началникът на управлението, който подписал заповедта за тръгването на „етапа“, бе принесен в жертва и даден под съд.

Брауде и фелдшерите до вечерта вадеха куршуми, ампутираха, превързваха. Ранените бяха само войници от охраната — нямаше нито един беглец.

Привечер на другия ден отново докараха ранени. Наобиколени от офицери от охраната, двама войници донесоха носилка с първия и единствен беглец, когото видя Брауде. Той беше с униформа и се различаваше от войниците само по това, че беше небръснат. И двата му крака бяха простреляни и счупени под коляното, също и лявото рамо, имаше и рана на главата с увреждане на теменната кост. Беглецът беше в безсъзнание.

Брауде му оказа първа помощ и по заповед на Артемиев закара болния под конвой в голямата болница, където разполагаха с необходимите условия за сериозна операция.

Всичко свърши. Наблизо имаше покрит с брезент военен камион, там бяха натоварени телата на убитите бегълци. До него — втора кола с телата на убитите войници.

След тази победа армията вече можеше да бъде разпусната, но още много дни нагоре-надолу по всички участъци на две хиляди километровото шосе кръстосваха камиони, пълни с войници.

Дванадесетият — майор Пугачов, го нямаше.

Дълго лекуваха Солдатов и го излекуваха — за да го разстрелят. Впрочем това беше единствената смъртна присъда от шестдесетте — такъв беше броят на приятелите и познатите на бегълците, които бяха предадени на военен съд. Началникът на лагера бе осъден на десет години. Началничката на санитарната част доктор Потанина бе оправдана от съда и веднага след процеса си смени местоработата. Генерал-майор Артемиев се оказа пророк — уволниха го от поста му и от служба в охраната.

. . . . . .

Пугачов с мъка пропълзя през тесния отвор на пещерата — това беше мечешка бърлога, зимното жилище на звяра, който отдавна вече се беше измъкнал оттам и кръстосваше тайгата. По стените на пещерата и по камъните на дъното й имаше косми от козината на мечката.

„Ето колко бързо свърши всичко — мислеше си Пугачов. — Ще доведат кучета и ще ме намерят. И ще ме заловят.“

И, легнал в пещерата, си припомняше своя живот — труден, мъжки живот, който завършваше в мечешката бърлога в тайгата. Спомни си хората — всички, които бе уважавал и обичал, като се започне със собствената му майка. Спомни си учителката Мария Ивановна, която ходеше облечена с някакъв подплатен елек от избеляло, някога черно, станало вече ръждивокафяво кадифе. Спомни си и много, много други хора, с които го бе срещнала съдбата.

Ала най-добри, най-достойни от всички бяха неговите единадесет загинали другари. Никой от онези, другите хора в неговия живот, не беше преживял толкова много разочарования и лъжи. И в този северен ад те бяха намерили в себе си сила да повярват в него, в Пугачов, и да протегнат ръце към свободата. И да загинат в боя. Да, това бяха най-хубавите хора в неговия живот.

Пугачов откъсна една боровинка, която бе останала на храстчето досами входа на пещерата. Сбръчканото сиво-синьо ланшно плодче се пукна между пръстите му и той ги облиза. Беше безвкусно като снежна вода. Люспицата залепна за пресъхналия език на беглеца.

Да, това бяха най-хубавите хора. Сега вече знаеше и фамилното име на Ашот — Хачатурян.

Майор Пугачов си ги припомни всичките — един след друг — и се усмихна на всеки. Сетне налапа дулото на пистолета и стреля за последен път в живота си.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

http://chitanka.info

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.